

ท่วงทำนองการเขียนและเหตุการณ์สำคัญ
จากบันทึกพระครูรัตนปัญญาญาณ¹

Writing Style and Important Events from
Phakhru Rattanapanyayan's Memoirs²

สุนทร ค่ายอด

Sunthorn Khamyod

คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Thai Department, Faculty of Liberal Arts

Maejo University

วันที่รับบทความ : วันที่ 23 พฤษภาคม 2565

วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : วันที่ 14 มิถุนายน 2565

วันที่ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ : วันที่ 14 มิถุนายน 2565

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “ท่วงทำนองการเขียนในบันทึกของพระครูรัตนปัญญาญาณ” และได้รับทุนอุดหนุนจากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

² This article is part of a research paper titled “Writing Style in the Memoir of Phrakru Rattanapanyayan” and received a grant from Faculty of Arts, Maejo University

บทคัดย่อ

บันทึกของพระครูรัตนปัญญาญาณ เหตุการณ์อยู่ในช่วงรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 7 รวมระยะเวลากว่า 85 ปี ลักษณะของการบันทึกเป็นเอกลักษณ์และเป็นทรงทำนองเฉพาะ (Styles) สะท้อนความรู้ในการคำนวณปฏิทินของชาวล้านนา ซึ่งมีที่มาจากคัมภีร์สุริยยาตร์ บันทึกฉบับดังกล่าวสามารถแบ่งเหตุการณ์เป็น 5 ลักษณะ ได้แก่ สภาพการเมืองการปกครอง การเสียชีวิตของบุคคลสำคัญ การพระศาสนาในเมืองเชียงใหม่ ปรากฏการณ์ธรรมชาติ และเหตุการณ์เบ็ดเตล็ด บันทึกฉบับดังกล่าวทำให้เข้าใจความเคลื่อนไหวของผู้คนในยุคการเปลี่ยนผ่านอำนาจในการบริหารราชการระหว่างสยามกับเชียงใหม่

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์เชียงใหม่ ทรงทำนองการเขียน พระครูรัตนปัญญาญาณ

Abstract

The events in the memoirs of Phrakhu Rattanapanyayan are in the period of King Rama 3rd to Rama 7th, a total period of more than 85 years. The characteristics of the recording are unique and specific styles reflect the knowledge of Lanna calendar calculations which comes from the Suriyat scriptures. The memoirs can be divided into 5 types of events, including political and administrative conditions, death of important person, religion in Chiang Mai, natural phenomenon and miscellaneous events. The memoirs made it possible to understand the movements of people during the transition of power in government between Siam and Chiang Mai

Key words: Chiang Mai history, Writing Style, Phrakhru Ratanapanyayan

บทนำ

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นล้านนาถือเป็นข้อมูลที่สำคัญในการสร้างท้องถิ่นให้เข้มแข็ง จะเป็นสิ่งที่ช่วยให้คนในชุมชนเข้าใจรากเหง้าของตนเพื่อสามารถนิยามตนเอง และจัดวางตนเองไว้ในขอบเขตของอำนาจระหว่างท้องถิ่นกับรัฐส่วนกลาง ดังนั้นการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็นการทำความเข้าใจตนเองเพื่อเข้าใจผู้อื่น “บันทึกของพระครูรัตนปัญญาญาณ” เป็นเอกสารที่ทรงคุณค่า และอาจจะสูญหายได้ ดังนั้นผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาเอกสารฉบับดังกล่าว เนื่องจากเป็นการบันทึกของพระสงฆ์ระดับนักวิชาการของเชียงใหม่ในช่วงรัชกาลที่ 3 ถึง รัชกาลที่ 7 รวมระยะเวลากว่า 85 ปี ซึ่งมีเหตุการณ์ที่น่าสนใจเป็นจำนวนมากร่วมกับการเขียนบันทึกหน้าเดือน หมายถึง การทำปฏิทินของล้านนาซึ่งเป็นหน้าที่ของโหราจารย์ในอดีต เอกสารดังกล่าวจึงมีความสำคัญในฐานะ “ตัวต่อ” หนึ่งในที่ยืนยันในห้วงมิติของประวัติศาสตร์ผ่านการใช้ภาษาที่ใช้ในการบันทึกที่มีรูปแบบเฉพาะที่ได้รับการถ่ายทอดเฉพาะสำนัก ซึ่งรูปแบบที่ใช้ในการบันทึกนั้นจะเข้าใจด้วยการใช้แนวคิดเรื่องท่วงทำนองในการเขียน (Styles) เพื่อให้ได้รูปแบบในการประกอบสร้างบันทึกฉบับดังกล่าว ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของพระครูรัตนปัญญาญาณ อันจะทำให้เข้าใจจารีตการเขียนบันทึก นอกจากนี้ยังได้บันทึกเหตุการณ์สำคัญเพื่อเตือนความจำ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ทรงคุณค่าสามารถนำไปเป็นหลักฐานอ้างอิง เพื่อเสริมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้หนักแน่นน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

ระเบียบวิธีวิจัย

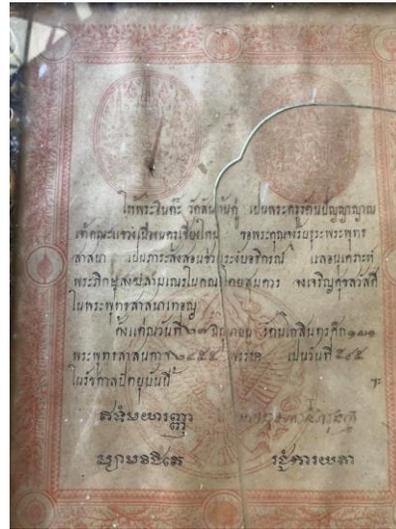
การวิจัยครั้งนี้มีขั้นตอนในการคัดเลือกเอกสารโบราณ และกำหนดวิธีการในการรวบรวมข้อมูล โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. สืบค้นเอกสารโบราณของพระครูรัตนปัญญาญาณ ณ วัดสันตันตู่ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่
2. สืบค้นบันทึกเหตุการณ์สำคัญในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกัน ที่ได้รับการบันทึกจากแหล่งข้อมูลอื่น เช่น พิพิธภัณฑ์เชียงใหม่ จดหมายเหตุวัดทุ่งยู เป็นต้น
3. นำบันทึกของพระครูรัตนปัญญาญาณทั้งฉบับมาทำสำเนา ด้วยการถ่ายภาพเพื่อจัดเก็บในรูปแบบดิจิทัล
4. พิสูจน์บันทึกพระครูรัตนปัญญาญาณ จากภาษาล้านนาเป็นภาษาไทยมาตรฐาน โดยคงรูปเดิมของข้อความให้มากที่สุดเพื่อการวิเคราะห์ พร้อมให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของตัวบท
5. นำเหตุการณ์สำคัญจากบันทึกพระครูรัตนปัญญาญาณมาจัดหมวดหมู่ตามลักษณะของเหตุการณ์
6. วิเคราะห์เหตุการณ์สำคัญและท่วงทำนองการเขียนในบันทึก
7. นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

ภาพที่ 1 พระครูรัตนปัญญาญาณ

ภาพที่ 2 สัญญาบัตรที่ได้รับพระราชทาน

1. ลักษณะและความสำคัญของบันทึกพระครูรัตนปัญญาญาณ

บันทึกพระครูรัตนปัญญาญาณเขียนไว้ในพับสาด้วยภาษาล้านนา (อักษรธรรมล้านนา) โดยการบันทึกต่อกัน ซึ่งตอนต้นพระครูรัตนปัญญาญาณ (คำอ้าย) ได้คัดลอกจากเจ้าตุ๊กาวิละ (พระครูรัตนปัญญาญาณ รูปที่ 1) จากนั้นจึงได้บันทึกเพิ่มเติมภายหลัง โดยคุณูปการที่สำคัญของพับสาฉบับนี้ คือ ทำให้เข้าใจการจัดระเบียบคณะสงฆ์ เมื่อครั้งที่เชียงใหม่เป็นประเทศราชจนถึงการปฏิรูปการปกครองในรูปแบบมณฑลเทศาภิบาล เนื่องจากพระครูรัตนปัญญาญาณทั้งสองรูปมีชีวิตในช่วงของการเปลี่ยนผ่านอำนาจในการบริหารของเจ้าเมืองเชียงใหม่ในระยะ 5 รัชกาลของราชวงศ์จักรี (รัชกาลที่ 3 - 7) ซึ่งตรงกับ 5 รัชกาลของราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน(พระเจ้ามโหตรประเทศ - เจ้าแก้วนวรรรัฐ) ดังนั้น เอกสารดังกล่าวจึงมีเหตุการณ์สำคัญที่สะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเชียงใหม่กับราชสำนักสยาม ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจและควรทำความเข้าใจ

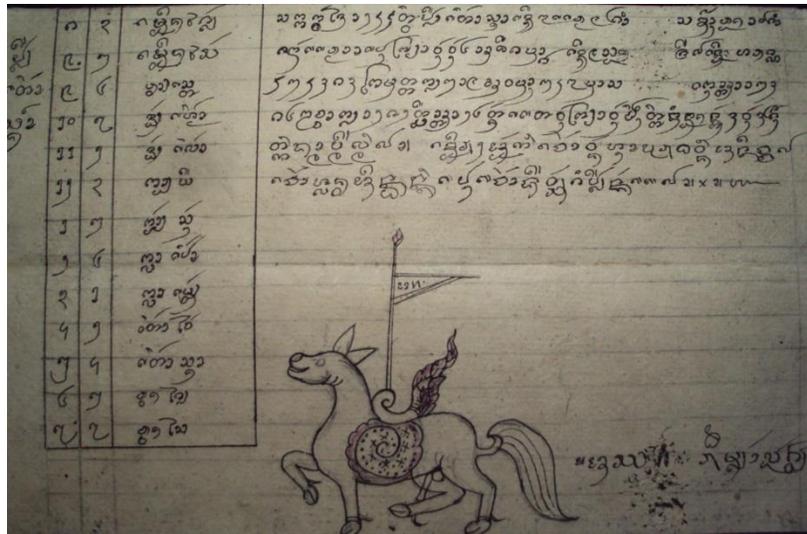
พระครูรัตนปัญญาญาณ เป็นราชทินนามที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในระยะการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ในหัวเมืองฝ่ายเหนือ โดยผู้ได้รับพระราชทานราชทินนามพระครูรัตนปัญญาญาณ รูปแรกคือ เจ้าตุ๊กาวิละ (เจ้าตุ๊ก คือ เจ้านายที่อุปสมบท) วัดพวกแต่ม อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่ รูปที่สอง คือ ครูบาอินทะ (คำอ้าย อินโท) วัดสันตันตู่ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ (สุนทร ค่ายอด, 2563, น. 56)

พระครูรัตนปัญญาญาณ (เจ้าธุกาวิละ) เป็นผู้แตกฉานด้านภาษาบาลี ซึ่งวัดพวกแต่มเป็นสำนักเรียนบาลีใหญ่ในสมัยนั้น นอกจากนี้ ยังได้มีบทบาทสำคัญในการสร้างวัดศรีปิงเมือง และได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสรูปแรก เจ้าธุกาวิละ มรณภาพ เมื่อ พ.ศ. 2452 จึงได้ตั้งครูบาอินทะ (คำอ้าย อินโท) แห่งวัดสันตัญญู เป็นพระครูในราชทินนามเดิม คือ พระครูรัตนปัญญาญาณ รูปที่สอง ซึ่งท่านเป็นศิษย์รูปสำคัญของเจ้าธุกาวิละ ที่ได้รับการสืบทอดองค์ความรู้ด้านการทำปฏิทินแบบล้านนา ปัจจุบันองค์ความรู้ดังกล่าว พระครูอดุลสีลิกิตต์ (ประพัฒน์ บุญชุ่ม) ใช้ในการคำนวณปฏิทินของวัดธาตุคำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และได้รับความนิยมน้อยอย่างแพร่หลาย

2. ท่วงทำนองการเขียนในบันทึกของพระครูรัตนปัญญาญาณ

ท่วงทำนองการเขียน (Styles) ในภาษาไทยปรากฏใช้หลายคำ ได้แก่ ลีลาวัจจนลีลา ลีลาภาษา ท่วงทำนองเขียน ทำนองเขียน ท่วงท่า ท่วงทีที่แสดงออก และสำนวนโวหาร (รุ่งอรุณ ทีฆชุนหเถียร, 2549, น.7) ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดของเจฟฟรีย์ เอ็น ลีช และไมเคิล เอช ซอร์ด (Geoffrey N. Leech and Michael, 1981) มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาท่วงทำนองการเขียนในบันทึกของพระครูรัตนปัญญาญาณ พบว่า

บันทึกของพระครูรัตนปัญญาญาณ เขียนด้วยภาษาล้านนา เป็นการบันทึกรายปี รวมระยะเวลากว่า 85 ปี ตามจำนวนปีที่ได้บันทึกไว้ ซึ่งเป็นลักษณะของการทำปฏิทินในอดีตที่โหราจารย์ล้านนาเรียกว่า “หน้าเดือน” หน้าเดือนจะประกอบไปด้วย การกล่าวถึงปีด้วยระบบจุลศักราช ตามด้วยปีหนไทย และยังคงกล่าวถึงวันมหาสงกรานต์ วันเนา และวันเถลิงศกในแต่ละปี พร้อมทั้งระบุอธิกมาส หรคุณ กัมมฆพล อวมาน มาสเกณฑ์ อัจฉพล และอัฐวา ซึ่งเป็นการคำนวณตามคัมภีร์สุริยยาตร์ ที่กล่าวถึงการเคลื่อนของพระอาทิตย์ เป็นการคำนวณที่ละเอียดถี่ถ้วนซึ่งต้องใช้ตัวเลขจำนวนมาก สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของพระครูรัตนปัญญาญาณได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ยังได้บันทึกเหตุการณ์สำคัญเพิ่มเติมในแต่ละปีตามความสนใจของผู้บันทึก ข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ พระครูรัตนปัญญาญาณ ได้บันทึกข้อมูลที่เป็นด้านดี โดยไม่บันทึกประวัติศาสตร์บาดแผล เช่น การลุกฮือของประชาชนที่นำโดยขุนนางท้องถิ่น หรือแม้แต่การประหารนักโทษคนสำคัญ หากจะพบเหตุการณ์ดังกล่าวได้ในบันทึกฉบับอื่นในช่วงปีเดียวกัน ซึ่งการบันทึกในลักษณะนี้อาจจะเรียกว่า “ปุมโหร” ซึ่งเป็นหน้าที่ของโหราจารย์ที่ต้องบันทึกเพื่อเก็บเป็นสถิติ สำหรับการพยากรณ์ในอนาคต ข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ การวาดภาพลายเส้นด้วยหมึก โดยเป็นภาพสัตว์ตามระบบปีนักษัตร ที่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในทางศิลปะของผู้บันทึกได้อีกด้วย ดังตัวอย่าง หน้าเดือนจุลศักราช 1244 (พ.ศ. 2425) ดังนี้

ภาพที่ 3 บันทึกหน้าเดือน จุลศักราช 1244

ปริวรรตได้ว่า

“ศักราชได้ 1244 ตัว ปีเต่าสง่า เดือน 7 แรม 9 ค่ำ สังขานต์ล่อง 10 ค่ำเนา แรม 11 เป็นพระญาวัน วัน 6 อธิกมาส เดือน 9 สองทีแลเนอ หรคุณมี 454383 กัมมัชพล 519 อวามาน 547 มาสเกนธ์ 115386 อุจจพล 1282 อ็ตวา 26 ตั้งแต่วันพระญาวัน ฝนตกน้ำนองนัก 3 วัน 3 คีน ตกงามบ่มีลมแล 2 เดือนออกเจ้าวังหน้าบุญ ทวงศ์อนิจจะแล เจ้าหลวงอินทนนท์เป็นเจ้าชีวิตก็ปีนั้นแล”

จากตัวอย่างข้างต้นเห็นได้ว่า ลักษณะของการบันทึกซึ่งเป็นข้อความขนาดสั้น เพียง 1 ย่อหน้า โดยไม่จำกัดจำนวนบรรทัด และเป็นการบันทึกที่มีระบบชัดเจน โดยจะกล่าวถึงระบบเดือน ระบบวัน และการคำนวณวันพระยาวัน (วันเถลิงศก) ที่ใช้ประกอบกิจกรรมในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของชาวล้านนา โดยจะแสดง การคำนวณอย่างละเอียดตามแบบแผนที่ได้วางไว้ จนกลายเป็นท่วงทำนองเฉพาะ (Styles) ของการบันทึก

3. เหตุการณ์สำคัญที่ปรากฏในบันทึกพระครุรัตนปัญญาญาณ

เหตุการณ์สำคัญซึ่งถือว่าเป็นประเด็นเบ็ดเตล็ดของหน้าเดือนมีส่วนสำคัญในการยืนยันต่อประวัติศาสตร์ล้านนากระแสหลักให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า ลักษณะการบันทึกเหตุการณ์สำคัญ บันทึกเพียงเรื่องตามความสนใจของบุคคล หากนำเหตุการณ์สำคัญทั้ง 85 ปี มาเรียงร้อยและจัดหมวดหมู่จะเห็นถึงความเคลื่อนไหวในเมืองเชียงใหม่ในประเด็นต่าง ๆ อย่างน่าสนใจ และมีนัยยะสำคัญจากบันทึกฉบับดังกล่าวสามารถแบ่งเหตุการณ์เป็น 5 ลักษณะ ได้แก่ สภาพการเมืองการปกครอง การเสียชีวิตของบุคคลสำคัญ การพระศาสนาในเมืองเชียงใหม่ ปรากฏการณ์ธรรมชาติ และเหตุการณ์เบ็ดเตล็ด โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 สภาพการเมืองการปกครอง

การเมืองการปกครองของนครเชียงใหม่ในระยะดังกล่าว เป็นหัวเมืองประเทศราชของสยาม หากการปกครองในระยะนั้นพระเจ้าเชียงใหม่มีอิสระในการปกครองพอสมควร อย่างไรก็ตามเชียงใหม่มีหน้าที่ในฐานะเมืองประเทศราชที่ต้องปฏิบัติ สภาพการเมืองการปกครองที่ปรากฏสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ การเมืองภายในนครเชียงใหม่ ความสัมพันธ์กับหัวเมืองล้านนา และความสัมพันธ์กับสยามในฐานะเมืองประเทศราช ดังนี้

3.1.1 การเมืองภายในนครเชียงใหม่

บันทึกพระครุรัตนปัญญาญาณ ทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวภายใน การถึงแก่กรรมของผู้ดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมือง ย่อมจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอำนาจและนโยบาย ตลอดจนการย้ายเข้าไปอาศัยในคุ้มเดิมซึ่งเปรียบเหมือนจวนประจำตำแหน่ง เป็นประเด็นที่น่าสนใจ ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

- จ.ศ. 1195 (พ.ศ. 2376) เดือน 11 ออก 12 ค่ำ วัน 4 ยามกองเด็ก เจ้าหัวเมือง
แก้วกาวิละ จุติไป

- จ.ศ. 1195 (พ.ศ. 2376) เดือน 5 แรม 7 ค่ำปลงศพเจ้าหัวเมืองแก้ว

- จ.ศ. 1196 (พ.ศ. 2377) เจ้าแผ่นฟ้ามาแทนคุ้มหัวเมืองแก้วแล

- จ.ศ. 1244 (พ.ศ. 2425) เดือน 2 ออกเจ้าวังหน้าบุญทวงศ์อนิจจะแล เจ้าหลวง
อินทนนท์เป็นเจ้าชีวิต ก็ปีนั้นแล

ข้อความดังกล่าวทำให้เห็นภาพของการเมืองภายในนครเชียงใหม่ที่ไม่เคยหยุดนิ่งเปลี่ยนแปลง และสิ้นสุดอำนาจตามบุคคลนั้น ๆ นอกจากอำนาจภายในแล้ว ยังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์กับเมืองขึ้นและเมืองสำคัญในบริเวณใกล้เคียง

3.1.2 ความสัมพันธ์กับหัวเมืองล้านนา

บันทึกพระครุรัตนปัญญาญาณ ได้กล่าวถึงหัวเมือง 2 แห่งคือเชียงตุง และหัวเมืองไทใหญ่ ทำให้เห็นความคาดหวังต่อเมืองเชียงใหม่ในฐานะรัฐกันชนที่ป้องกันการรุกราน และความพยายามในการขยายอาณาเขต ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลสยามในยุคนั้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

3.1.2.1 ความสัมพันธ์กับเชียงตุง

- จ.ศ. 1198 (พ.ศ. 2379) เดือน 2 ออก 12 คำ พระญาพรานแขกเชียงตุง พิกคีนเมื่อแล

3.1.2.2 ความสัมพันธ์กับหัวเมืองไทใหญ่

- จ.ศ. 1199 (พ.ศ. 2380) เจ้าพิมพิสารลูกเมืองไตมาเข้าเวียงวันนั้นท่านไปอยู่เมืองไต นานได้ 13 ปี เดือน 11 แรม 7 ค่ำ กวาดเอาคนหนองขวางลงมา

- จ.ศ. 1224 (พ.ศ. 2405) เดือน 8 ออก 2 คำ เจ้าชีวิตมานลูกเมืองนายเอาอุคคิ ลงมาส่งเชียงใหม่ทั้งลูกเมียครอบครัวได้เสียแล

ความเคลื่อนไหวของผู้คนระหว่างรัฐในหุบเขาที่มีความสัมพันธ์ทั้งการค้า การทูต และการสงคราม อย่างไรก็ตามข้อความข้างต้น ทำให้เข้าใจนโยบายในการกวาดต้อนคนซึ่งเป็นแรงงานที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่มีรากฐานจากการเกษตร

3.1.3 ความสัมพันธ์กับสยามในฐานะเมืองประเทศราช

เชียงใหม่เข้าเป็นหัวเมืองประเทศราชของสยามย่อมต้องมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติ บันทึกพระครุรัตนปัญญาญาณ ทำให้เห็นหน้าที่ 5 ลักษณะ ที่สะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสองฝ่าย ได้แก่ การถวายเครื่องราชบรรณาการแก่สยาม การรับการแต่งตั้งจากสยาม การถวายช้างสำคัญแก่สยาม การช่วยราชการสงคราม และการส่งบุคคลทางการเมืองให้แก่สยาม หน้าที่ดังกล่าวอาจจะจำแนกเป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือ หน้าที่ตามปกติ คือ การถวายเครื่องราชบรรณาการ และการรับรองอำนาจจากราชสำนักสยาม ด้วยการแต่งตั้งพระราชทานเครื่องยศอย่างสยาม นอกจากนั้นเป็นหน้าที่พิเศษตามที่ราชสำนักสยามจะมอบหมาย

3.1.3.1 การถวายเครื่องราชบรรณาการแก่สยาม

การถวายเครื่องราชบรรณาการเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่เจ้าหลวง เจ้านาย และขุนนาง ที่ดำรงตำแหน่งสำคัญจะต้องเดินทางไปถวายด้วยตนเอง เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อสยาม ซึ่งเป็นประเพณีที่เป็นรูปธรรมในการยอมรับอำนาจการปกครองที่เหนือกว่าตน ดังข้อความที่ว่า “จ.ศ. 1228 (พ.ศ. 2409) เจ้าชีวิตล่องบังkokเดือน 10 ทุขย เจ้าราชวงศ์ ราชบุตรก็ล่องเดือนเดียวกันนั้นแล”

3.1.3.2 การรับการแต่งตั้งจากสยาม

การแต่งตั้งสถาปนาตำแหน่งที่สำคัญ ต้องได้รับการรับรองอำนาจจากราชสำนักสยาม รวมไปถึงการรับพระราชทานเครื่องยศ พระราชทานราชทินนาม ซึ่งผู้แทนพระองค์จะนำมาพระราชทานที่เชียงใหม่ หรืออาจต้องลงไปรับพระราชทานที่กรุงเทพฯ ดังข้อความที่ว่า “จ.ศ. 1188 (พ.ศ.2369) เดือน 6 กษัตริย์เจ้าได้ตั้งเจ้ามหายวงค์เป็นเจ้าหอหน้า ตั้งเจ้ามหาพรหมเป็นราชวงศ์” และ “จ.ศ. 1215 (พ.ศ. 2396) เดือน 4 ออก 6 ค่ำ เจ้าลำพูน ละคร เจ้าหอหน้าเมืองแพร่มาถึง พระญาสิงหนราชได้นำมาเครื่องราชาภิเษกมายกยอเจ้าหลวงเชียงใหม่ขึ้นเป็นเจ้าชีวิตแล”

3.1.3.3 การถวายช้างสำคัญแก่สยาม

ช้างสำคัญ ถือเป็นเครื่องแสดงบุญญาธิการของพระเจ้าจักรพรรดิราช ช้างสำคัญ อาจหมายถึง ช้างเผือก พลายสีประหลาด ช้างยี่สิบเล็บ และช้างเนียม ตามตำราคชลักษณ์ภายใต้คำแนะนำของพราหมณ์พฤติบาท และเมื่อพบช้างดังกล่าว หัวเมืองประเทศราชจะต้องรายงาน และมอบช้างนั้นให้แก่ราชสำนักสยาม เพื่อตรวจสอบและขึ้นระวางเป็นช้างสำคัญต่อไป เมื่อ พ.ศ. 2387 รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พบช้างสำคัญในเมืองเชียงใหม่ ดังข้อความที่ว่า “จ.ศ. 1206 (พ.ศ. 2387) เดือน 6 แล ช้าง 20 เล็บ ช้างเนียม ก็มีปีนั้นแล”

3.1.3.4 การช่วยราชการสงคราม

เมื่อสยามมีราชการสงคราม หัวเมืองประเทศราชต้องยกทัพไปช่วย ถือเป็นหน้าที่พิเศษที่สำคัญยิ่ง บันทึกพระครุรัตนปัญญาญาณ ได้กล่าวถึงสงครามของสยามที่สำคัญในรัชกาลที่ 3 คือปราบพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 3 (เจ้าอนุวงศ์) และสงครามเชียงตุงในตอนต้นของรัชกาลที่ 4 ดังข้อความต่อไปนี้ “จ.ศ. 1188 (พ.ศ.2369) เดือน 7 แรม 13 ค่ำ เจ้าหอหน้ามหายวงค์ คน 2500 ไปทัพเวียงจันทน์ ในวัน 3 นั้นแล” และ “จ.ศ. 1214 (พ.ศ. 2395) เดือน 3 ออก 9 ค่ำวัน 2 พระยายมราชคุมคน 2277 มาถึงยังอยู่เชียงใหม่ได้ 7 วันแล้วยกไปเมืองเชียงตุง วันเดือน 4 แรม 3 ค่ำ สันนี้แล”

3.1.3.5 การส่งบุคคลทางการเมืองให้แก่สยาม

การอำนวยความสะดวก และนำบุคคลสำคัญที่ราชสำนักสยามต้องการ เป็นอีกหน้าที่ที่สำคัญเช่น การนำเจ้าเมืองหรือเชลยศึกเข้ามาสวามิภักดิ์ต่อราชสำนักสยาม รวมถึงการทำบัญชีไพร่พล เพื่อส่งไปยังกรุงเทพ ดังสองข้อความที่ว่า จ.ศ. 1205 (พ.ศ. 2386) ออก 11 พระญาวงศา เอาม่านแคงโหย่ ล่องไปส่งบางกอก และ จ.ศ. 1205 (พ.ศ. 2386) เดือน 7 ออก 14 คำ ม่านผู้ชื่อว่า แคงโหย่ววา เป็นลูกกษัตริย์ อังวะ เข้ามาถึงยามนั้นแล

3.2 การเสียชีวิตของบุคคลสำคัญ

การเสียชีวิตของบุคคลสำคัญ เป็นข้อความที่พบมากสามารถจำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ พระสงฆ์มรณภาพ และชนชั้นปกครองเสียชีวิต โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.2.1 พระสงฆ์มรณภาพ

การบันทึกรายชื่อพระสงฆ์ที่มรณภาพในแต่ละปี ทำให้เห็นระบบสมณศักดิ์ ยุคล้านนาจารีต ที่ยังสถาปนา สมเด็จพระมหาราชาครู และราชาครู ดังข้อความต่อไปนี้

3.2.1.1 สมเด็จพระมรณภาพ

- จ.ศ. 1194 (พ.ศ. 2375) เดือน 2 ออก 7 คำ สมเด็จพระเจ้าวัดพระสิงห์ด้านเหนือจตุตติ

3.2.1.2 มหาราชาครูมรณภาพ

- จ.ศ. 1193 (พ.ศ. 2374) เดือนยี่เพ็ง มหาราชาครูเจ้าสวนดอก ปัญญา-สวนดอก จุติไปยามกองงายวัน 7 (การบันทึกจะบันทึกแบบเรียงง่าย ปัญญา เป็น นามของพระมหาราชาครู สถิติน วัดสวนดอก)

3.2.1.3 เจ้าอาวาสมรณภาพ

- จ.ศ. 1194 (พ.ศ. 2375) เดือน 7 ออก 12 คำ 5 คำ ฐหลวงเจ้ามโนวัด 7 ลิน จุติไปแล

- จ.ศ. 1204 (พ.ศ. 2385) เดือน 3 ดับ ฐหลวงอาภิไซ วัดผ้าขาว จุติยามเที่ยงวันแล

3.2.1.4 พระสงฆ์มรณภาพ

- จ.ศ. 1215 (พ.ศ. 2396) เดือน 3 แรม 9 ค่ำวัน 5 ครุบาอาริยะ วัดดับภัย
อนิจจกัมม์ไปแล้ว

- จ.ศ. 1218 (พ.ศ. 2399) เดือน 5 ขึ้น 3 ค่ำ เม็งวัน 4 ยามตูดเช้า
บ่ายกองงาย ครุบาเจ้าอุตตมถึงพิราลัยจตุไปวันนั้นแล ครุบาวัตใหม่พิมพาอนิจจไปวันนั้นแล

ข้อสังเกตที่สำคัญ นอกจากเรื่องสมณศักดิ์แล้ว การใช้คำกริยาว่า “ตาย” พบได้ 3 คำ คือ จุติ
อนิจจกัมม์ (อนิจกรรม) และพิราลัย แสดงถึงการให้เกียรติ และความเคารพต่อพระสงฆ์รูปนั้น ๆ
ซึ่งต่างจากชนชั้นปกครอง เมื่อเสียชีวิตจะใช้กริยาว่า “จตุ” เท่านั้น

3.2.2 ชนชั้นปกครองเสียชีวิต

3.2.2.1 เจ้าผู้ครองนครพิราลัย

- จ.ศ. 1203 (พ.ศ. 2384) แรม 12 ค่ำ เจ้าหลวงคำตัน ลำพูนจตุแล
- จ.ศ. 1207 (พ.ศ. 2388) เดือน 3 แรม 11 ค่ำ เจ้าหลวงธรรมลังกา ลำพูน
จตุไปวันนั้นแล

3.2.2.2 เจ้าอุปราช/เจ้าหอหน้า ถึงแก่กรรม

- จ.ศ. 1218 (พ.ศ. 2399)เดือน 11 เจ้าหอหน้าจตุไป
- จ.ศ. 1244 (พ.ศ. 2425) เดือน 2 ออก เจ้าวังหน้าบุญทวงศ์อนิจจะแล
เจ้าหลวงอินทนนท์เป็นเจ้าชีวิตก็ปีนั้นแล

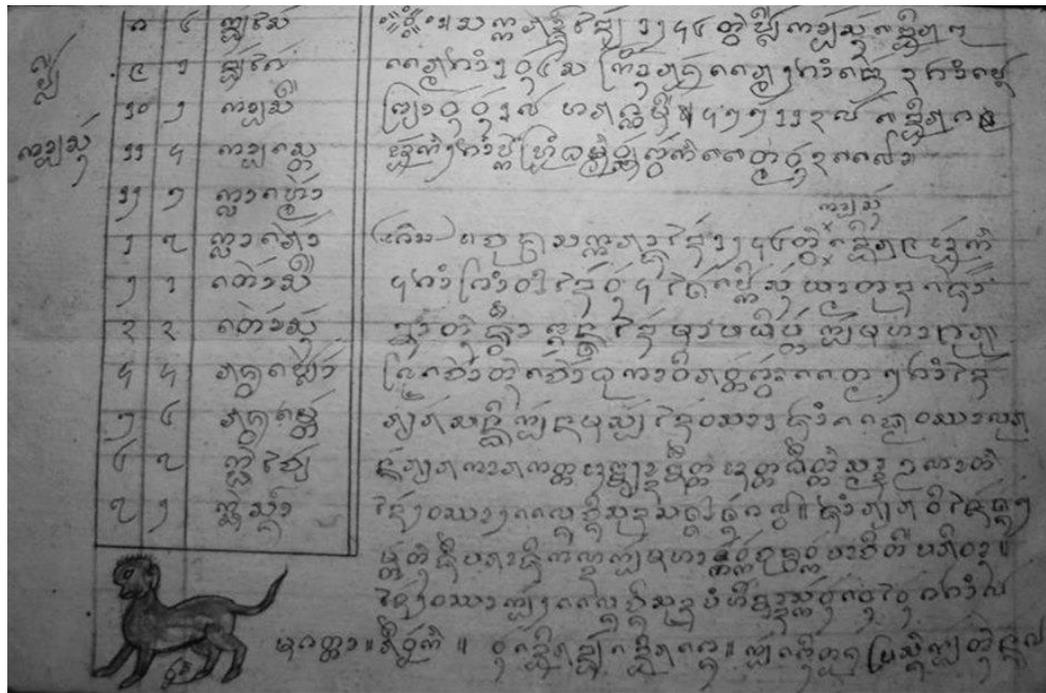
3.2.2.3 เจ้านัหน้าเมืองแก้วถึงแก่กรรม

- จ.ศ. 1195 (พ.ศ. 2376) เดือน 11 ออก 12 ค่ำ วัน 4 ยามกองเด็ก
เจ้าหัวเมืองแก้วกาวิละจตุไป
- จ.ศ. 1195 (พ.ศ. 2376) เดือน 5 แรม 7 ค่ำปลงศพเจ้าหัวเมืองแก้ว

3.2.2.4 เจ้านายสำคัญในเมืองเชียงใหม่ถึงแก่กรรม

- จ.ศ. 1203 (พ.ศ. 2384) เดือน 11 ออก 5 ค่ำ แม่เจ้าสิง จูติแล

- จ.ศ. 1213 (พ.ศ. 2394) (เดือน) 9 ออก 1 ค่ำ เจ้าเทพวงศ์จูติแล

ภาพที่ 4 บันทึกรหน้าเดือนที่ครูบาอินทะคัดลอกมาจากเจ้าธูภาวิไล
เล่าถึงการเรียนภาษาบาลีในสำนักเรียนวัดพวกแต่ม

3.3 การพระศาสนาในเมืองเชียงใหม่

งานพระศาสนาในเมืองเชียงใหม่ เป็นเหตุการณ์ที่บันทึกไว้มากที่สุด เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่ใกล้ตัวของผู้บันทึก สามารถจำแนกเป็น 5 ลักษณะ ได้แก่ การสถาปนาสมณศักดิ์ การบูรณะและฟื้นฟูศาสนสถาน การสร้างถาวรวัตถุ งานฉลองถาวรวัตถุ และการถวายสิ่งของสำคัญ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.3.1 การสถาปนาสมณศักดิ์

การสถาปนาสมณศักดิ์ตามระบบจารีตของล้านนานั้นเป็นอำนาจของพระเจ้าเชียงใหม่หรือผู้ครองนคร ทั้งนี้ไม่ต้องได้รับการสถาปนาจากราชสำนักสยามดังในช่วงจัดรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์สะท้อนอำนาจของหัวเมืองประเทศราชที่มีอิสระในการปกครองระดับหนึ่ง ดังข้อความที่ว่า “จ.ศ. 1207 (พ.ศ. 2388) เดือน 2 เพิ่งได้ยกยออุหลวงเจ้าเกเป็นราชครู อุหลวงมะเล็งขึ้นเป็นสังฆราช”

3.3.2 การบูรณะและฟื้นฟูศาสนาสถาน

ระยะแรกของการฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ การบูรณะ และการสร้างวัดใหม่ เป็นสิ่งที่ผู้ปกครองให้ความสำคัญ ซึ่งบันทึกฉบับนี้ทำให้เห็นถึงลักษณะการก่อสร้างที่จะต้องมีการ “ตัดไม้” คือ การตัดไม้และปรุงส่วนประกอบต่าง ๆ ของอาคารให้ครบถ้วน การนำแรงงานเข้าไปตัดไม้จึงเป็นหน้าที่ของ “สล่า” หรือนายช่างที่ต้องกระทำให้แล้วเสร็จ ทั้งเจ้านายและพระสงฆ์สามารถทำหน้าที่นี้ได้เช่นกัน ดังข้อความที่ว่า

- จ.ศ. 1191 (พ.ศ.2372) เจ้าอุปราชมหาวงศ์ไปเอาป่าไม้ 20 วา
- จ.ศ. 1221 (พ.ศ. 2402)เดือน 10 ออก 11 คำ อุหลวงอภิไชย วัดใหม่พิมพ์าไปฟันไม้ สล่าฟันหมื่น ก็ปีนั้นแล
- จ.ศ. 1242 (พ.ศ. 2423) เดือน 1 ออก 11 คำ ได้ตัดไม้วิหารวัดเจดีย์หลวงวัน 6 แล
- จ.ศ. 1242 (พ.ศ. 2423) เดือน 6 แรม 4 คำ เมงวัน 7 ไทยเต่าใจมีเจ้าหลวงเป็นเกล้า แลเจ้าอุปราช แลราชบุตร แลท้าวพระญาไพร่ราษฎรไท ทั้งมวลได้สร้างวิหารวัดเจดีย์หลวงปกขึ้นวันนั้นแล

3.3.3 การสร้างถาวรวัตถุ

บันทึกพระครุรัตนปัญญาญาณ แสดงถึงสิ่งก่อสร้างที่สำคัญภายในวัด หากพิจารณาตามความถี่ที่พบในการจดบันทึก พบว่า วิหาร หอธรรม และโรง เป็นสิ่งก่อสร้างหลัก วิหาร คือ ที่ประดิษฐานพระพุทธรูป หอธรรม คือ ที่เก็บพระคัมภีร์คือตัวแทนของพระธรรม ส่วน โรง คือ กุฏิสงฆ์ ซึ่งเป็นที่อยู่ของพระสงฆ์ ดังนั้น สิ่งก่อสร้างทั้ง 3 จึงเป็นอาคารพื้นฐานหลักของแต่ละวัดในยุคนั้น ข้อสังเกตประการหนึ่ง พบการก่อสร้างอุโบสถไม่มากนัก เนื่องจากเป็นสิ่งก่อสร้างสำหรับพระสงฆ์เท่านั้นและพระสงฆ์ล้านนานิยมใช้อุโบสถร่วมกัน จึงมีรูปแบบการปกครองแบบจารีตที่เรียกว่า “หัวหมวดอุโบสถ” ดังข้อความที่ว่า “จ.ศ. 1191 (พ.ศ.2372)

แรม 10 ค่ำ ปกหอธรรมวัดดวงดี” และ “จ.ศ. 1198 (พ.ศ. 2379) เดือน 9 ออก 11 ปกโรงบุพพา” และ “จ.ศ. 1205 (พ.ศ. 2386) ออก 3 ค่ำ ปกวิหารเชตุพน”

3.3.4 งานฉลองถาวรวัตถุ

เมื่อมีการก่อสร้างอาคารแล้วเสร็จ ประเพณีล้านนามักจะมีงานฉลอง ที่เรียกว่า “ปอยหลวง” ซึ่งหมายถึง การฉลองที่ยิ่งใหญ่ มีผู้คนหลั่งไหลมาร่วมงานมากมาย สิ่งก่อสร้างที่นิยมฉลอง เช่น วิหาร อุโบสถ หอธรรม และกำแพง ดังข้อความที่ว่า

- จ.ศ. 1188 (พ.ศ.2369) เดือน 6 เพึงฉลองวิหารหลวงวัดพระสิงห์แล
- จ.ศ. 1203 (พ.ศ. 2384) เดือน 8 เพึง ฉลองกำแพงวัดพระบาทยังวัด ฐเจ้าวัดดวงดี มาเป็นเค้า สร้างปีนั้นแล
- จ.ศ. 1204 (พ.ศ. 2385) เดือน 5 เพึง ฉลองอุโบสถวัดป่าพร้าวแล ฐเจ้าไปสร้างพวม พระนอนพระป่าน แมริม
- จ.ศ. 1238 (พ.ศ. 2419) เดือน 6 เพึง ฉลองวิหารสุเทพเจ้า เป็นมหาปางอันใหญ่แล
- จ.ศ. 1248 (พ.ศ. 2429) ฉลองวิหารวัดเจตยหลวง เดือน 7 เพึงเม็งวัน 6 ไทย กำหม้าเป็นมหาปางอันใหญ่หันและ

3.3.5 การถวายสิ่งของสำคัญ

สิ่งของที่นำไปถวายยังวัดที่มีความสำคัญ เช่น พระนอนแม่ตาเอียง (พระนอนขอนแก่น อำเภอมะริม) พระนอนวัดบ้านปิง และพระธาตุดอยสุเทพ ได้รับการบันทึกน้ำหนัก แหล่งที่มา และจำนวน รวมไปถึงบุคคลสำคัญที่นำไปถวาย เช่น เจ้าหลวง ครูบาภิญจนธัญญาวิสิมหาเถร เมืองแพร่ แสดงถึงความเคลื่อนไหวของผู้คนในลักษณะการจาริกแสวงบุญ อีกทั้งแสดงถึงการใช้สิ่งของจากแหล่งอื่น เช่นทองคำเปลว จากบางกอก และความนิยมในการถวาย “แดงหลวง” หรือระฆังขนาดใหญ่ กังสดาลหลวง ทำให้เห็นความสามารถเชิงช่างโลหะกรรมของล้านนา ดังข้อความที่ว่า

- จ.ศ. 1200 (พ.ศ. 2381) เดือน 5 เพ็ง ฤกษ์หลวงเจ้าวัดตงรี เอาแดงหลวงไปทานวัดพระนอนแม่ตาเชิงหนัก 16800 แล

- จ.ศ. 1211 (พ.ศ. 2392) เดือน 4 ออก 5 ค่ำ วัน 4 ได้รอมคำปิวกับธูเจ้าหนองเผิงจักไปติดพระเจ้านอนบ้านปิง คำได้ 2260 ตุง 1120 เท่านั้นเป็นปฐมก่อนแล

- จ.ศ. 1223 (พ.ศ. 2404) เดือน 8 เพ็ง เจ้าหลวงขึ้นไปทานแดงหลวงยังดอยหลวงยังดอยสุเทพ ธูเจ้ากัญชนะเมืองแพร่เอากังสดาลหลวงไปวันเดียวกันนั้นแล

3.4 ปรากฏการณ์ธรรมชาติ

บันทึกพระครุรัตนปัญญาญาณ ได้บันทึกเหตุการณ์ที่สำคัญ โดยเฉพาะปรากฏการณ์บนท้องฟ้า ถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญของโหราจารย์ เพราะการเกิดคราส เกิดสุริยุปราคา เป็นสิ่งที่น่าสนใจ ความหมายของบ้านเมืองในลักษณะต่าง ๆ ฝนตกน้ำท่วม รวมไปถึงแผ่นดินไหว ซึ่งตำราล้านนามีคำทำนายแผ่นดินไหวอย่างละเอียด โดยใช้เดือนที่เกิดปรากฏการณ์เป็นเกณฑ์ในการทำนาย นอกจากนี้ยังบันทึกเกี่ยวกับดาวหาง ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงถึงความรู้ ความละเอียด และความใส่ใจของนักปราชญ์ล้านนาที่สังเกตปรากฏการณ์ต่าง ๆ อย่างละเอียด ทั้งลักษณะการเกิด รวมไปถึงเวลาที่เกิดปรากฏการณ์นั้น ๆ สามารถจำแนกได้ 6 ลักษณะ ได้แก่ แผ่นดินไหว สุริยุปราคา จันทรุปราคา แผ่นดินไหวและจันทรุปราคา ดาวควัน และฝนตกน้ำท่วม โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.4.1 แผ่นดินไหว

- จ.ศ. 1212 (พ.ศ. 2393) เดือนแรม 9 ค่ำ เม็งวัน 4 ไทยเมืองเป้าแผ่นดิน (ไหว) ยามดาววันเที่ยงที่ 1 แล

- จ.ศ. 1219 (พ.ศ. 2400) เดือน 8 แรม 5 ค่ำ แผ่นดินไหวร้องครางวัน 6 ยามใกล้เที่ยง ก็มีแล

3.4.2 สุริยุปราคา

- จ.ศ. 1214 (พ.ศ. 2395) เดือนยี่ดับ สุริยคราสจับหนอฮีสานถึงยามเที่ยงวันคล้ายรัศมีด้าหม่นออก

- จ.ศ. 1219 (พ.ศ. 2400) เดือน 12 แรม 14 ค่ำสุริยคราสมีวัน 6 ยามแตรถึงตูดซ้าย

3.4.3 จันทรุปราคา

- จ.ศ. 1219 (พ.ศ. 2400) เดือน 6 ออก 14 ค่ำ จันทรคราสจับหนหรีดี วัน 7
ยามชอนร้อง

- จ.ศ. 1222 (พ.ศ. 2403) ทูตียเพ็ง วัน 2 จันทรคราสท้อทิสฺสทางใต้ช้วยวันออก
เสียงถึงยามตุคช้ายจิงคลายแล

3.4.4 แผ่นดินไหวและจันทรุปราคา

- จ.ศ. 1220 (พ.ศ. 2401) เดือน 6 เพ็งเม็งวัน 3 ยามกองแลง แผ่นดินไหว 3 ที่
ถึงเมื่อคีนยามกองเด็ก จันทรคราสจับหนเหนือผัดไปวันตก มีรัศมีดำตราบถึงเที่ยงจิงคลายแลก็มีวันเดียวกันนั้นแล

3.4.5 ดาวควัน (ดาวหาง)

- จ.ศ. 1220 (พ.ศ. 2401) เดือน 12 ยังมีดาวลูก 1 หน พายัพ ควันเป็นสาย ไปวันออก
แจ่งเหนือแล้วผัดไปหนหรีดี ตราบถึงเดือน 12 ออกจิงหายควันแล

3.4.6 ฝนตกน้ำท่วม

- จ.ศ. 1244 (พ.ศ. 2425) ตั้งแต่วันพระญาวัน ฝนตกน้ำนองนั้ก 3 วัน 3 คีน ตกงาม
บมีลมแล

3.5 เหตุการณ์เบ็ดเตล็ด

เหตุการณ์สำคัญในเมืองเชียงใหม่ที่พระครูรัตนปัญญาญาณบันทึกไว้ เป็นเหตุการณ์
ที่หลากหลาย บางเหตุการณ์มีพื้นฐานความคิดมาจากเรื่องซิด ที่เชื่อว่าเหตุการณ์เหล่านั้นจะนำไปสู่ความเสื่อมหรือ
ความเจริญของบ้านเมือง เช่น พระธาตุหริภุญชัยเมืองลำพูนมีควันออกมา แก้วบนยอดฉัตรพระธาตุดอยสุเทพ
ตกแตก ปลาขนาดใหญ่ออกมาบริเวณแจ่งกะต้ำ และเสือโคร่งคาบควาย สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ไม่เป็นมงคลนัก
อาจเป็นนิมิตร้ายแก่บ้านเมือง ในฐานะโหราจารย์จึงบันทึกไว้เป็นข้อมูลเชิงสถิติ ดังเหตุการณ์ต่อไปนี้

- จ.ศ. 1207 (พ.ศ. 2388) เดือน 3 แรม 11 ค่ำ พระธาตุเจ้าลำพูนควันนั้กแล

- จ.ศ. 1212 (พ.ศ. 2393) เดือน 5 แรม 9 ค่ำเม็งวัน 3 ไทยรวายไ้ แก้วจิกสัตตธาตเจ้าสุเทพ
สะเด็นตกแตกไป

- จ.ศ. 1221 (พ.ศ. 2402) เดือน 6 แรม 9 ค่ำ ปลาหลวงออกแจ่งกะท้ำ

- จ.ศ. 1221 (พ.ศ. 2402) เดือน 10 ออก 11 ค่ำ ไปพบหันใส่เสื่อโครงเตมามาสวะควายก็ปีนนั้นแล

นอกจากเหตุการณ์ที่สัมพันธ์กับความเชื่อพื้นฐานของชาวล้านนาแล้ว ยังได้บันทึกเหตุการณ์ที่ชาวเมืองเชียงใหม่ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก นั่นคือ ดาเนียล แมคกิลวารี (Daniel McGilvary) มิชชันนารีชาวอเมริกัน คณะเพรสไบทีเรียน นิกายโปรเตสแตนต์ (Protestantism) ที่ต่อมาชาวเชียงใหม่เรียกว่า “พ่อครูเตมา” เดินทางมาทางเรือแล้วเข้าพักที่ “ศาลาย่าแสงเมือง หรือ ศาลาย่าแสงเมืองมา” หรืออีกชื่อหนึ่งคือ “ศาลาย่าแสงคำมา” และใช้ที่แห่งนี้แจกจ่าย “ยาขาว” หรือ “ยาควินิน” ในบันทึกเรียกคนกลุ่มนี้ว่า “กุลา” หรือ “กุลาวา” ซึ่งหมายถึง “ชาวฝรั่ง” ตามความหมายปัจจุบัน ดังข้อความที่ว่า “จ.ศ. 1229 (พ.ศ. 2410) กุลามาอยู่ศาลาย่าแสงเมืองมานี้แล”

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่ง คือ การบันทึกเรื่องราวส่วนตัว ถือว่าเป็นสิ่งที่ทันสมัยมากในยุคนั้น พระครูรัตนปัญญาญาณรูปที่ 2 (ครูบาอินทะ) บันทึกว่า ได้เริ่มศึกษากับ พระครูรัตนปัญญาญาณรูปที่ 1 (เจ้าธุกาวิละ) ดังข้อความที่ว่า “จ.ศ. 1246 (พ.ศ. 2427) เดือน 9 ออก 4 ค่ำพร้าว่าได้วัน 4 ไทยเบิกสันยามตุดเข้าข้าตนชื่อว่า อินทะได้มาปฏิบัติกับมหาครูครูเจ้าตนเจ้าธุกาวิละ วัดพวกแต้ม” นอกจากนี้ยังได้บันทึกว่า ได้คัดลอกบันทึกมาจากอาจารย์ของท่าน ดังข้อความที่ว่า “จ.ศ. 1247 (พ.ศ. 2428) ข้าตัวชื่อ อินทะได้แต้มสืบเอากับมหาสวาทเจ้ากาวิละ วัดพวกแต้ม ประตุแสนพุงไชย เชียงใหม่นั้นแล”

บทสรุป

บันทึกพระครูรัตนปัญญาญาณ เป็นบันทึกต่อเนื่องของพระสงฆ์ทั้งสองรูป รวมระยะเวลาในการบันทึก 85 ปี เป็นเอกสารที่ทรงคุณค่าในทางประวัติศาสตร์ ในฐานะหลักฐานที่ยืนยันประวัติศาสตร์ล้านนากระแสหลัก ลักษณะของการบันทึกสะท้อนถึงความสามารถของสำนักเรียนวัดพวกแต้มที่เชี่ยวชาญด้านการคำนวณปฏิทินตามคัมภีร์สุริยยาตร์ ลักษณะของการบันทึกเป็นเอกลักษณ์ จนกลายเป็นท่วงทำนองเฉพาะ (Styles) ที่กล่าวถึงการคำนวณและศัพท์เฉพาะจากคัมภีร์สุริยยาตร์ อย่างละเอียด นอกจากนั้นยังได้บันทึกเหตุการณ์สำคัญเพิ่มเติมในแต่ละปี บันทึกพระครูรัตนปัญญาญาณสะท้อนความเคลื่อนไหวในเมืองเชียงใหม่ในประเด็นที่น่าสนใจและมีนัยสำคัญ สามารถจำแนกเป็น 5 ประเด็น ได้แก่ สภาพการเมืองการปกครอง การเสียชีวิตของบุคคลสำคัญ การพระศาสนาในเมืองเชียงใหม่ ปรากฏการณ์ธรรมชาติ และเหตุการณ์เบ็ดเตล็ด การทำความเข้าใจบันทึกฉบับนี้ทำให้เข้าใจประวัติศาสตร์ สังคม และผู้คน แบบที่จับต้องได้ ซึ่งเป็นความทรงคุณค่าของบันทึกพระครูรัตนปัญญาญาณ

เอกสารอ้างอิง

จเด็จ เตชะสาย. (2561). “ท่วงทำนองการเขียนในตำรา จริยศาสตร์ล้านนา”, *มนุษยศาสตร์สาร*, 19 (1 มกราคม-มิถุนายน 2561), 178-218.

เดเนียล ดี.ดี. แมคกิลวารี. (2544). *กึ่งศตวรรษในหมู่คนไทยและคนลาว : อัตชีวประวัติของศาสตราจารย์เดเนียล แมคกิลวารี*. กรุงเทพฯ: มติชน.

ทรงศักดิ์ ปรารงค์วัฒนากุล. (บก.). (2529). *ข้อตกลงในการปริวรรตอักษรธรรมล้านนาเป็นอักษรไทยกลาง*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี. (2538). เชียงใหม่: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.

รุ่งอรุณ ทีฆชุนหเถียร. (2549). *รายงานการวิจัยเรื่อง ตำรายาพื้นบ้านล้านนา: การศึกษาท่วงทำนองการเขียน*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รุ่งอรุณ ทีฆชุนหเถียร. (2552). *วิจัยลีลาศาสตร์*. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศรีเลา เกษพรหม. (2561). *จดหมายเหตุ*. เชียงใหม่: วิทอินดีไซน์.

สร้อยดี อ่องสกุล. (2560). *พินิจหลักฐานประวัติศาสตร์ล้านนา*. เชียงใหม่: ศูนย์ล้านนาศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุนทร ค่ายอด. (2563) “ดุจรัตนาแห่งห้วงปัญญาญาณ : ร้อยเรียงเรื่องราวสืบสาวประวัติพระครูรัตนปัญญาญาณ”. *วารสารช่ออินทนิล*, 3 (3 มกราคม-ธันวาคม 2563), 56.

Leech, and Short. (1981). *Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. New York: Longman Group.